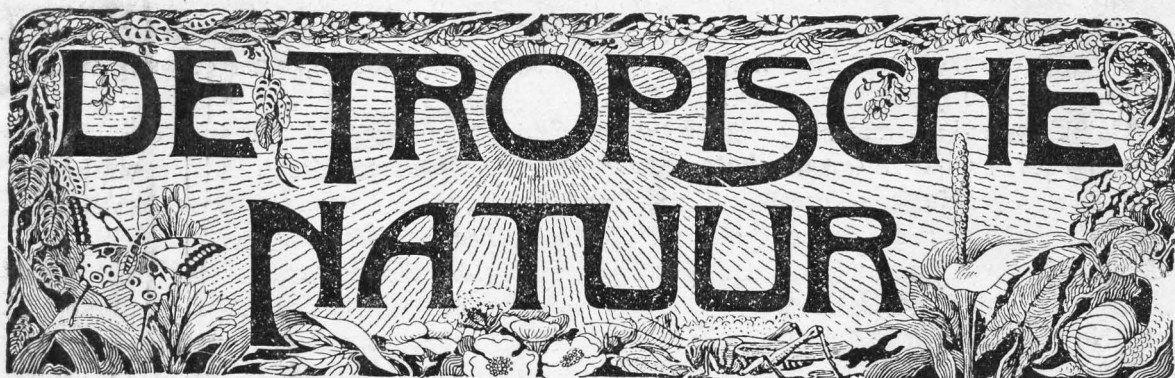

J-7

Redactie:

J. W. A. VAN WELSE, *Viosplein-Zuid N°. 1,*
Weltevreden.
 C. A. BACKER, *Buitenzorg.*
 S. LEEFMANS, *Padang.*
 DR. W. ROEPKE, *Buitenzorg.*

Levend en Dood Materiaal:

C. A. BACKER, *Buitenzorg.*

Vaste Medewerkers:

Dr. W. DOCTERS VAN LEEUWEN.
 P. A. OUWENS.
 J. SYBRANDI.
 EDW. JACOBSON.

Prijs per jaar f 8.50 — Leden der N. I. H. V. ontvangen het Tijdschrift gratis.

OP ZOEK NAAR EEN AMORPHOPHALLUS.

Wanneer Indië niet zoo'n warm land was, wanneer er hier niet zooveel muskieten waren, en wanneer er niet een massa andere oorzaken hadden meegewerkt, dan zou dit artikel niet zoo laat geschreven zijn. Wanneer echter aan den anderen kant de redactie van dit tijdschrift zich niet ongerust had gemaakt, dat het verslag van den ontdekkingstocht naar de plant, welker naam aan het hoofd van dit opstel prijkt, nooit meer geschreven zou worden, dan hadden de lezers van de *Tropische Natuur* er waarschijnlijk nog veel langer op moeten wachten.

Voor mij liggen een massa etiketten van het Buitenzorgsch Herbarium en de *Tropische Natuur*, 3^e Jaargang. De aantekeningen zijn gemaakt op den avond van den 12^{den} Januari 1918 in de Gouvernements Pasanggrahan te Lebakbarang, (Zuid-Pekalongan), maar om den lezer op weg te helpen moet ik beginnen met den jaargang van de *Tropische Natuur* op te slaan. De gelukkige bezitters daarvan zullen op pagina 161 een artikeltje vinden van mijn hand getiteld: „Nog eens het Slangenblad”, welk artikeltje aanleiding is geweest van alles wat hier volgen zal.

In denzelfden jaargang blz. 11 had n.l. het laatste gedeelte van een serie uit drie artikelen bestaande beschrijving van deze interessante planten gestaan, waarin een determinatietabel gegeven werd voor de tot dien tijd in het Buitenzorgsche Herbarium

aanwezige Javaansche soorten. Uit deze tabel meende ik te moeten opmaken, dat een plant, die door mij op den 5den Januari 1911 op een tocht door het bergland van Pekalongan gevonden werd, tot hetzelfde geslacht moest behooren, maar een nog voor Java onbekende soort moest uitmaken.

Gelukkig had ik toevallig een schets van de bloem gemaakt, waarop de maten waren aangegeven en deze kon in de *Tropische Natuur* worden afgedrukt. De toenmalige redactie schreef er in een noot onder, dat de plant niet tot het geslacht *Amorphophallus* behoefde te behooren en dus ook niet met de in de *Tropische Natuur* genomen tabel te determineeren was. Laat mij er dadelijk bij vertellen, dat de vervaardiger der tabel ten tijde, dat deze noot geplaatst werd, op reis was en dus van het plaats en ervan niets afwist. Nu heb ik zelf altijd veel te veel eerbied voor redacties gehad, om ze te durven tegenspreken en zodoende bleef de zaak een tijd zooals ze was. Maar in 1917 ontving ik een briefkaart uit Buitenzorg, waarin mij werd meegedeeld, dat de door mij beschreven plant ongetwijfeld een *Amorphophallus* was en een voor Java nog onbekende soort uitmaakte. Tegelijk werd mij verzocht zoo mogelijk een exemplaar van de plant te willen opzenden. Daar echter de vindplaats zich te ver van mijn toenmalige woonplaats bevond, kon ik niet aan het verzoek voldoen.

Nu echter wilde het geval, dat aan het eind van het vorige jaar het geslacht *Amorphophallus* te Buitenzorg wederom in studie werd genomen en opnieuw werd mij verzocht om toezending van een exemplaar. Daar voor mij nog steeds het bezwaar van den grooten afstand van de vindplaats bleef bestaan, stelde ik den aanvrager voor een tocht te organiseeren, en te zamen naar Lebak Barang te trekken om te zien of de plant, waarvan ik indertijd maar één exemplaar had aangetroffen, er nog groeide.

Zoo kwam het dan, dat op den 11den Januari te Pemalang een heer den expres van Batavia uitstapte, gewapend met een reusachtige plantenbus, zoodat ik hem onmiddellijk als den verwachten persoon herkende, hoewel wij elkander van te voren nooit eerder hadden ontmoet. De kennis was spoedig gemaakt, en niet licht zal ik de paar aangename dagen vergeten, die ik daarop in het schitterend mooie bergland van Pekalongan, en daarna nog thuis, waar de buit werd geconserveerd, heb doorgebracht. Wij lieten er geen gras over groeien. De dag na zijn aankomst vond ons reeds vroeg op pad. Eerst per auto naar de schilderachtig gelegen dessa Lollong aan de Sekarang-rivier, waar de auto bij den opzichter van de Gouvernementsrubberonderneming werd achtergelaten en de tocht te voet werd voortgezet. In de dessa Lollong troffen we een mandoer aan met zes koelies, door de vriendelijke tusschenkomst van den Administrateur der suikeronderneming Wonopringgo aldaar gestationeerd om onze barang te piekelen. Wij staken de Sengkarang over en bevonden ons al spoedig in het bosch, waardoorheen een goed onderhouden pad ons na een flinke wandeling van ongeveer 4 uren bij de pasanggrahan van Lebak Barang bracht.

Reeds in het begin van den tocht, in het bed van de Sengkarang vonden wij de reusachtige bladeren van een *Amorphophallus*, die mijn metgezel tot een hem onbekende soort meende te moeten rekenen, omdat zich op de plaats, waar het samengestelde blad zich verdeelde, kleine grijsbruine knolletjes bevonden, welke de andere soorten missen.

Daar we hier geen enkel bloeiend exemplaar aantroffen konden we echter niet uitmaken of we hier werkelijk met de gezochte soort te doen hadden of niet. Verderop verdwenen de planten, om eerst in de buurt van Lebak Barang weer voor den dag te komen.

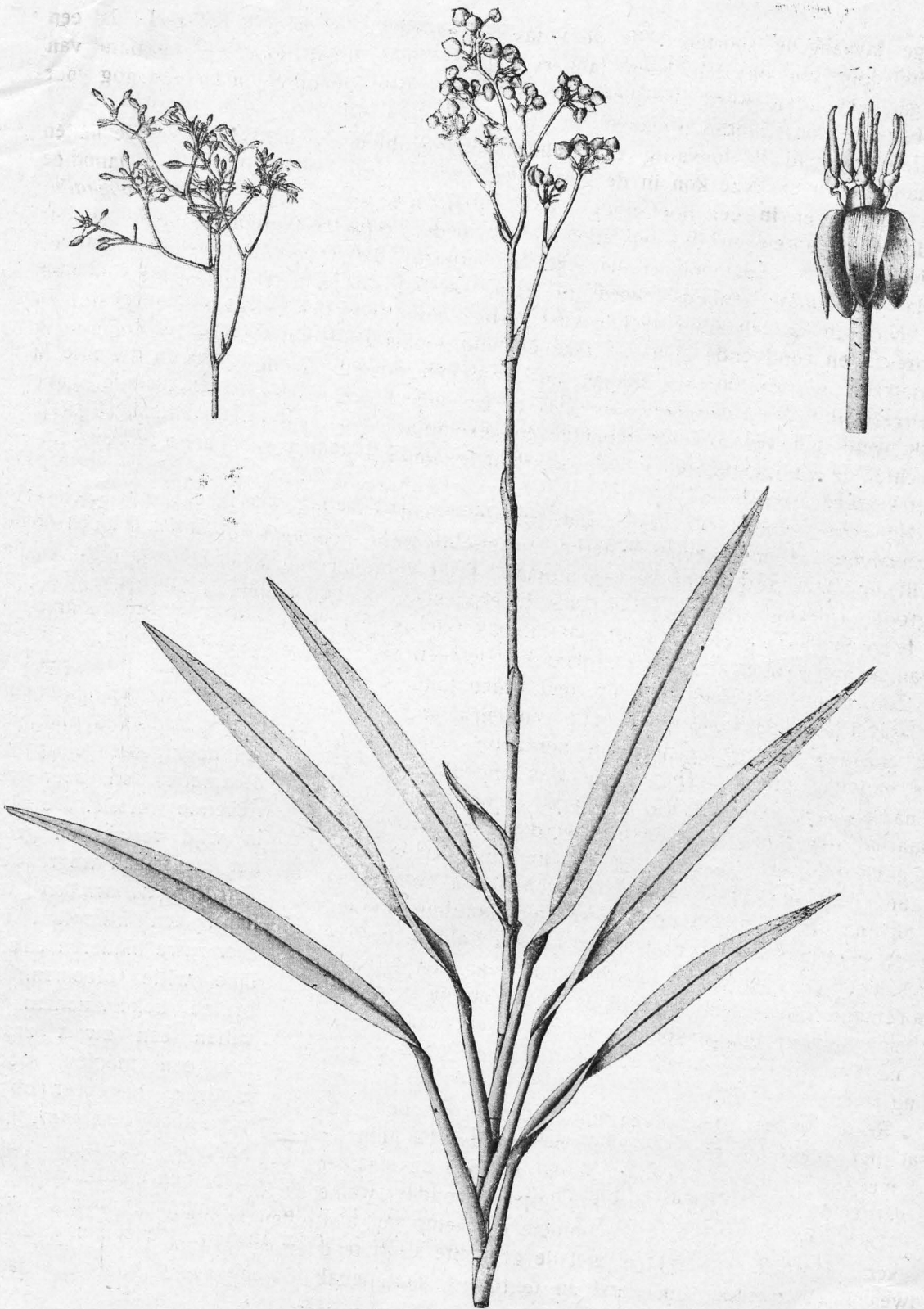

Fig. 1. Dianella montana Bl.

De weg voerde ons eerst, zooals reeds gezegd is, door een prachtig bosch, waar ik ruimschoots gelegenheid had de Javaansche flora te bewonderen. Zoo maakte ik kennis met een vruchtdragend exemplaar van een wilde druif (*Vitis geniculata*), waarvan de sappige rose vruchten er buitengewoon aantrekkelijk uitzagen. Mijn begeleider stond er voor in, dat de plant niet giftig was, wat mij aanleiding gaf onmiddellijk toe te happen. Het gevolg was echter minder aangenaam, dan ik mij had voorgesteld. Ik kreeg namelijk een hevig brandend gevoel in mijn keel, maar werd getroost met de mededeeling, dat alle Javaansche wilde druiven dit ongemak hadden, dat mijn leven niet in gevaar verkeerde en dat de pijn wel weer eens zou ophouden. Inderdaad was na een half uur ongeveer het brandend gevoel verdwenen. Het geval was buitengewoon interessant en leerzaam, maar toch stelde ik voor in het vervolg de beide mededeelingen, die omtrent het niet giftig zijn en die van het jeuking veroorzaken van plaats te doen verwisselen.

Van de vele andere planten die wij nog onderweg aantroffen en die alle in de reeds boven vermelde reusachtige botaniseertrommel een plaatsje vonden, om later 's avonds in de pasanggrahan te worden gedroogd, noem ik slechts: *Dianella montana* (fig. 1) een zeer decoratieve, lelieachtige plant, met geelachtige bloemen en blauwe bessen, die ook in de vlakte wel groeien en bloeien wil, mits ze in de schaduw wordt geplant; *Epithema saxatile*, een steeds op rotsen groeiend plantje, met weinig ontwikkeld wortelstelsel; de kleine paarse bloemen staan in een hoofdje bij elkaar; *Chloranthus officinalis*, ¹⁾ de beroemde

Fig. 2. *Chloranthus officinalis* L.

Kras toelang (fig. 2) met haar geurige bladeren; *Coleus scutellarioides*, een zeer algemeene plant met roodbruine bladeren en paarse bloemen; *Salomonica cantoniensis*, een plant met zeer hoekigestengels, paarse bloemetjes en zeer welriekende wortels. De plant is wijd vertakt en groeit het meest aan wegranden; *Tetracera sarmentosa* (Asahan), een klimplant met zeer ruwe bladeren en sierlijke witte bloemen. De bruine kokervruchten bevatten een zwart zaadje met een mooien rooden zaadrok, ongeveer op de wijze als bij de nootmuskaat; *Dichroa febrifuga* (Gigil,

j.), een als koortswerend middel ²⁾ gebruikte plant met blauwe bloemen en blauwe bessen.

Om 11 uur bereikten wij de pasanggrahan van Lebak Barang, juist toen de eerste regendruppels begonnen te vallen, en stoorden den mandoer in zijn vreedzamen rust door

¹⁾ Bijzonderheden vindt men bij Heyne Nuttige Planten II, 23.

¹⁾ Bijzonderheden vindt men bij Heyne, Nuttige Planten II, 191.

de mededeeling, dat wij daar dien nacht dachten te blijven en eten wenschten. Rondom de kampong Lebak Barang vonden wij wederom verscheidene exemplaren van de *Amorphophallus*-soort, die reeds bij het begin der wandeling onze aandacht had getrokken, maar van bloeiende exemplaren geen spoor. Mijn metgezel begon reeds te twijfelen aan het welslagen onzer expeditie en veronderstelde, dat de plant, die ik had beschreven een exemplaar was geweest, dat bijzonder laat gebloeid had en dat de eigenlijke bloeitijd veel vroeger plaats had gevonden, zoodat we wel zonder zekerheid weer naar huis zouden moeten terugkeeren. Daar we echter nog steeds niet op de plaats geweest waren, waar ik de plant vroeger had aangetroffen wilde ik, vóórdat ik daar geweest was, den moed niet opgeven, en daar uit de onzekere bewegingen van den mandoer al bleek, dat het eten nog niet zoo heel spoedig gereed zou wezen, besloten we ten einde alle onzekerheid omtrent dit punt uit den weg te ruimen, maar direct er op uit te trekken naar de oude vindplaats, die ongeveer een half uurtje gaans van de pasanggrahan was verwijderd. Dit bleek een verstandig plan geweest te zijn, want nauwelijks ter plaatse aangekomen vonden wij reeds het eerste exemplaar in vollen bloei. Mijn metgezel zag oogenblikkelijk, dat we hier een voor Java nog onbekende soort te pakken hadden, hoewel onze eerste hoop, dat de soort nog in het geheel niet bekend zou wezen, later ijdel bleek te zijn. Men kan zich voorstellen met welk een vreugde dit eerste exemplaar, dat spoedig door meerdere (fig. 3) werd gevolgd, begroet werd. Na ons ervan te hebben overtuigd, dat er voldoende planten stonden, om er een aantal van te kunnen meenemen, keerden we eerst naar de pasanggrahan terug om te zien of er in dien tusschentijd wat van het eten terecht was gekomen. De mandoer was nog niet gereed en een heimelijke blik in de keuken geworpen vervulde mij met de somberste voor gevoelens. Daar we nu eenmaal om te botaniseeren waren uitgegaan, gingen we het erf van de pasanggrahan eens op om te zien of daar niet het een of ander van onze gading was te vinden.

We waren zoo gelukkig op een der erven in de buurt een pracht-exemplaar van een andere *Amorphophallus*-soort te vinden n.l. *A. campanulatis* (afbeelding in jaargang III, p.13.)

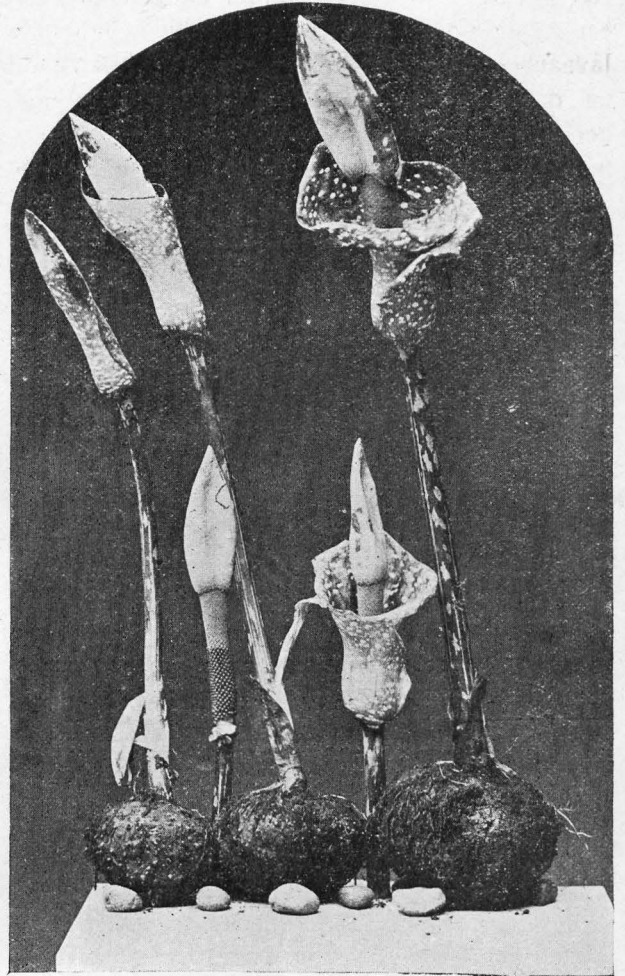

Fig. 3. *Amorphophallus oncophyllus* Rain.

Let op de streep-teekening v/d kolfsteel, de vlekken op de kolf-scheede en het sterk samengedrukte onzijdig kolfdeel.

Verder vonden we op hetzelfde erf nog een zeer fraai exemplaar van een Zingiber (een gemberachtige plant) met oranjekleurige, prachtige schutbladen. De plant werd uitgegraven voor den Botanischen Tuin te Buitenzorg.

Door al dit rondscharrelen was het langzamerhand half drie geworden, hetgeen we behalve aan onze horloges even goed aan het rammelen onzer magen konden bespeuren en we keerden dus weer naar de pasanggrahan terug.

Het eten was thans volgens den mandoer bijna klaar, hetgeen ons weer met hoop vervulde, een hoop, die we met een glas rumh verlevendigden. Het duurde echter tot drie uur voor de oude heer kwam aandragen met eenige taaie kippepooten en een dampende schotel, waarin een korrelige masa met een kleur van roode kool uit

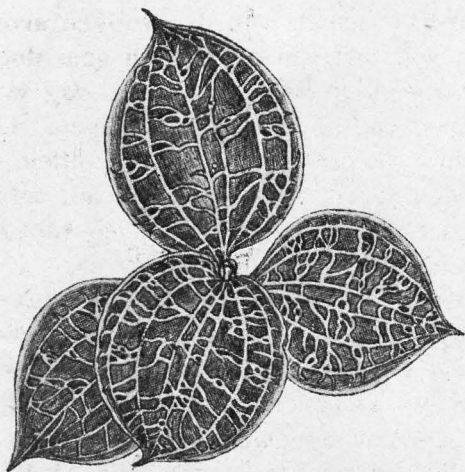

Fig. 4. Bladrozet van Tacodes Petola.

blik, die echter, naar hij ons mededeelde, rijst moest voorstellen. Wij trachtten er van te proeven, gaven de poging echter bij den eersten lepel op, braken een paar tanden op de kippepooten, en constateerden ten slotte, dat het voor onze gezondheid waarschijnlijk beter was om nog maar wat te vasten. Ik had een flauw vermoeden van een dergelijke verrassing gehad en had getracht op onzen autotocht te Pemalang wat blikjes in te slaan. Helaas, de Europeesche oorlog had den voorraad aldaar op bedenkelijke wijze doen slinken, en ik was er slechts in geslaagd de hand te leggen op een paar blikjes zuurkool. Hoewel dit naar ons beider oordeel in de gegeven tijdsomstandigheden een bijzonder onsympathiek gerecht moest genoemd worden bevalen we toch een er van aan de goede zorgen van den mandoer aan, hem tevens verzoekende in de kampong een ajam te

zoeken, die een paar generaties jonger was dan het zoo juist genoten exemplaar, om met de zuurkool voor avondeten te dienen. Daarop lieten we den stakkerd met zijn culinarische beslommeringen alleen achter, en gingen weer op weg met de koelies, die in den tusschentijd zich onledig hadden gehouden met het vlechten van mandjes, om de *Amorphophallus*-knollen erin optebergen. Tegen het vallen der duisternis kwamen we met een twintigtal exemplaren in verschillende stadia van bloei en groei in de pasanggrahan terug.

Enkele van deze exemplaren werden voor het Herbarium bewerkt, de frissche planten werden in een ledige kamer apart gezet om in levenden lijve naar beneden te worden getransporteerd, waar we ze zouden laten fotografeeren.

Ook de andere planten, die we onderweg hadden verzameld, werden voor het Herbarium bewerkt. Tegen half negen waren we hiermede klaar, en begon de honger ons weer zoo te kwellen, dat we eens naar de keuken op onderzoek uittogen.

Bij het geheimzinnig schijnsel van een walmend petroleumpitje ontdekten we boven een rookend vuurtje een voor de helft met een sputterend vocht gevulde pan, waarin iets zwarts werd rondgewenteld, dat bij nadere informatie de jeugdige ajam bleek te zijn. Deze was nog niet gaar, zoo legde ons de mandoer uit, maar zou dit dienzelfden avond denkelijk nog wel worden. Een fijne motregen daalde neer uit de mistige lucht, en we keerden terug naar de flesch met Old Jamaica Rum, den eenigen vriend, die ons in dit verlaten oord niet in den steek zou laten, en waarmede we ons weldra geheel één voelden.

Om half tien verscheen inderdaad de kip in gezelschap van de zuurkool. Ik zal onze hernieuwde pogingen om onze rammelende magen te vullen met stilzwijgen voorbijgaan. We moesten ten slotte constateeren, dat de kippen van Lebak Barang den tocht in de ark van Noach meegemaakt moeten hebben en misschien in tijd van nood op schoenzolen of autobanden kunnen worden verwerkt, maar voor de consumptie ongeschikt zijn, terwijl het gehalte aan vrij zuur van de zuurkool met den ouderdom tot honderd percent schijnt te stijgen.

Alvorens ons ter ruste te begeven, gingen we onzen voorraad Amorphophallussen nog eens in oogenschouw nemen en constateerden wij, dat de onaangename geur, die de bloemen van andere leden van dit geslacht 's avonds plegen af te geven bij de nieuwe soort in vergelijking slechts zeer gering te noemen was. De andere morgen zou ons echter heel iets anders leeren. Reeds vroeg werden we door een meer dan verpestenden stank gewekt en bleek het, dat de bloemen bezig waren haar schade van den vorigen avond ruimschoots in te halen. De geheele pasanggrahan was met een walgelijken geur doortrokken, en het moest waarschijnlijk aan onze vermoeienissen van den vorigen dag worden toegeschreven, dat wij zoo rustig in een dergelijk luchtje hadden doorgeslapen. Gelukkig woei buiten een flinke wind, zoodat, door alles tegen elkander open te zetten, de ondraaglijke stank spoedig was verdwenen. We hadden echter dit voordeel gehad, dat hij ons allen eetlust had benomen en we ons dus zonder de vergeefsche pogingen van den vorigen dag te herhalen, op den terugtocht konden begeven.

Het duurde nog geruimen tijd voor we alles behoorlijk aan bamboes hadden bevestigd en voor beschadiging gedurende den langen terugtocht hadden beveiligd. De koelies, die we van beneden hadden meegenomen, bleken onvoldoende om alle planten plus onze bagage te transporteerden, maar door bemiddeling van den assistent wedana werd het dragerspersoneel gecompleteerd en konden we om half acht den terugweg aanvaarden.

De weg naar omlaag werd in minder tijd afgelegd, dan we voor de heenreis hadden gebruikt en leverde nog ruimschoots botanisch materiaal op.

Van de vele varens, die we op den grond of tegen de boomen en rotsen opmerkten, worden hier vermeld, de fraaie vogelnestvaren, *Asplenium Nidus*, een hertshoornvaren, *Platyserium Willinckii*, verder de door de Javanen zeer terecht Simbar-rante (Simbar = varen, Rante = ketting) genoemde *Lycopodium Phlegmaria*, waarvan de neerhangende vertakte stengels wel wat op kettingen gelijken.

Op een beschutte plaats, in een bocht van den weg, tusschen twee heuvelhellingen, aan den oever van een klein beekje, vonden we een zeer fraai aardorchideetje, *Macodes Petola*. De bladeren, die hartvormig zijn en ± 4 cM. lang bij 3 cM breed, zijn fluweelachtig donkergroen, met een goudkleurig netwerk van nerven (fig 4). Dit buitengewoon mooie plantje groeit slechts op beschaduwde plaatsen, waar de lucht een bijzonder hoog vochtgehalte heeft. Ik nam er eenige exemplaren van mede naar huis, die onder een glazen stomp een kommerlijk bestaan hebben voortgesleept.

Op den terugweg vonden we thans ook nog verscheidene planten met bloemen van den *Amorphophallus*, die den vorigen dag onopgemerkt waren voorbijgegaan. Het was hier weer het bekende verschijnsel, dat, als het oog eenmaal geoefend is op het vinden van een bepaalde plant, men deze op meerdere plaatsen ontdekt, waar men ze vroeger heeft over het hoofd gezien, hetgeen in dit speciale geval des te merkwaardiger genoemd mag worden, omdat het hier een plant geldt met zulke opvallend groote bloeiwijzen.

Om half elf waren we terug bij de auto, waar het nog wel een uur duurde, voordat alle planten daar veilig in waren opgeborgen en de koelies waren uitbetaald. Toen we

Fig. 5. *Amorphophallus oncophyllus* Rain,
met den ontdekker der plant op Java. Het blad is vrij sterk verwelkt.

eindelijk zoo ver waren, dat we den tocht naar Pekalongan konden aanvangen, leek het wel of we van plan waren om medetedingen naar den poedelprijs in een bloemencorso.

Alvorens ons te Pekalongan naar den photograaf te begeven, stilden we eerst in het hotel onzen honger die zoo langzamerhand ondraaglijk begon te worden.

Mijn metgezel was niet van zijn plan af te brengen, dat de nieuw ontdekte plant met haar ontdekker er naast zou worden gephotografeerd. De geheele verantwoording van de gevolgen hiervan die de lezer als illustratie (fig. 5) aan dit opstel vindt toegevoegd, kome over zijn schuldig hoofd.

Men krijgt door deze photo echter een idee van de kolossale grootte van het blad, waarvan de steel van onderen 1 dM. diameter heeft, terwijl de hoogte ervan ± 2 M. bedraagt. De eerste photo, die van de bloemen met de knollen, is beter geslaagd. Voor de afmetingen wordt naar de hieronder volgende tabel verwezen.

Wij lieten de photo's direct ontwikkelen en namen de clichés naar Soemberhardjo mee, waar ze verder werden uitgespoeld en gedroogd. Eenige dagen later kreeg ik uit Buitenzorg nader bericht over onze vondst, waarvan ik het belangrijkste hier onder laat volgen:

„Uw *Amorphophallus* was niet nieuw voor de wetenschap, wel echter voor Java. Het is de tot dusverre alleen van de Andamanen bekende *Amorphophallus oncophyllus* Prain. De achternaam, die *gezweldragend* beteekent, zinspeelt natuurlijk op de knollen, die het blad draagt. In het *Botanical Magazine* staat een vrij goede afbeelding. Uwe ontdekking blijft nog altijd zeer merkwaardig, we kunnen de plant nu ook in Sumatra verwachten. Zonderling dat ze hier niet vroeger is gevonden, waar ze toch in zoo onnoemelijk groote hoeveelheid voorkomt.”

Dit laatste is zeer zeker zonderling te noemen, daar zooals ik reeds eerder opmerkte de groote en tevens fraaie bloeiwijze elken plantenliefhebber onmiddellijk moet opvallen.

Er valt echter nog meer zonderlings van het geslacht *Amorphophallus* te vertellen. Zoo vonden wij dat van *A. campanulatus* waarvan algemeen als kenmerk de ruwe bladsteel wordt aangegeven, er ook planten voorkomen met bijna gladde blad- en bloemstelen, en verder alle mogelijke overgangen hier tusschen, maar ik wil op het artikel in de *Tropische natuur*, dat men mij over deze planten heeft beloofd niet vooruit loopen.

De *Amorphophallus oncophyllus*, die zich thans in de bijzondere aandacht van het plantenzoekend publiek van Java schijnt te verheugen, blijkt ook op andere plaatsen van Java voor te komen. Ik ontving later bericht, dat hij door den Heer DOCTERS VAN LEEUWEN was gevonden bij Bandoeng, terwijl ik van andere zijde vernam, dat ze ook in de Tjiasem — en Pamanoekanlanden schijnt voor te komen. Iemand meende de bloem n. l. van uit den sneltrein naar Batavia gezien te hebben. Dit laatste is in het gegeven geval bij een dergelijk opvallende bloem zeer goed mogelijk.

De bloeitijd valt waarschijnlijk in de maanden November, December en Januari. Wie helpt er aan meer vindplaatsen?

De *Tropische Natuur* zal zeer zeker deze gaarne vermelden.

Soemberhardio, Mei 1918.

SYBRANDI.

Naschrift der Redactie.

Door allerlei omstandigheden is dit stuk een tijd lang moeten blijven liggen. Middelerwijl is de *Amorphophallus* op nog eenige andere plaatsen ontdekt, zoo door Dr. L. G. DEN BERGER bij Tjiandjoer en bij Kiara Pajoeng, door den Heer BEUMÉE op de noordhelling van den Wilis, door anderen bij Masing (O. helling G. Salak). Gaarne zal de Botanist voor de Javaflora te Buitenzorg bericht ontvangen van meerdere groeiplaatsen. In een volgend nummer plaatsen we een nieuwe *Amorphophallustabel*.